

crkva u svijetu

PRINOSI

RAZMIŠLJANJA UZ SLIKE IVA DULČIĆA U CRKVAMA

Milan Ivanišević

Razmišljajući o proučavanju slika Iva Dulčića, koje su me zaokupile svojom vrijednošću dok sam pripremao neveliku i mnogočim ograničenu izložbu u splitskoj Galeriji umjetnina,¹ dvoumio sam između obuhvata cjelokupnoga djela i pojedinih njegovih dijelova. Za svaku od mogućnosti ima jakih razloga i svaki od putova dovodi do spoznavanja vrijednosti Dulčićevog stvaralaštva, potpunijeg nego ga sada ima povijesnoumjetnička znanost. Spoznavanje cjeline je dugotrajnije, pa stoga i teže, a rad na dijelovima je kratkotrajniji, iako u zbiru svih dijelova možda i duži, pa ga je lakše voditi, brže zaokružiti pojedinosti i spajati ih u cjelinu. Odlučio sam se za dijelove.

Od svih mi je najzanimljiviji bio dio u crkvama, jer je trajao od prve do posljednje slike namijenjene javnosti i jer je nosio najdublju umjetnikovu želju da djelo bude trajno na mjestu kojem je, sadržajem i vrstom slikarskog rada, bilo namijenjeno.² Pretpostavljam da bi proučavanje slika u crkvama moglo biti plodonosno u sagledavanju i vrednovanju cijele putanje Dulčićeva stvaralaštva, od polazišta do najvrednijih dosega, jer je umjetnik za crkve stvarao želeći svoje najizvornije vrijednosti trajno sačuvati. Kad budu proučeni i ostali dijelovi slikarevog rada: djela nastala u pripremanju slika naslikanih u crkvama (valja uvijek imati na umu različitost vrste slikarskog rada, ali i teškoće izvedbe u mozaiku i vitraju), djela kršćanskog ikonografskog sadržaja na drugim mjestima i djela svih drugih vrsta sadržaja, možda ova pretpostavka neće više vrijediti — razlog više za temeljito proučavanje svakog dijela.

¹ Izložba 195. od 11. do 13. ožujka 1985; bez kataloga; imala je samo pozivnicu s kratkim objašnjenjem poticaja izložbe i navodom mišljenja Matka Peića iz 1983. godine.

² Vjeko Božo Jarak. Sjećanje na slikara Ivu Dulčića. *Marulić*, Zagreb, XVIII, 3, svibanj—lipanj 1985, 386.

Dulčićev život i djelo još uvijek čekaju povijesnoumjetničko proučavanje. Ako su čekali dok je slikar živio, dok su još mogle nastajati nove karike za povezivanje u cjeline, moglo je to biti opravdanje kojim se prikriva nemar i namjerno zaobilaženje. Jedno desetljeće poslije slikareve smrti jest predugo čekanje i ne može opravdati našu znanost od zle namjere nemara i zaobilaženja.

U svakom od nekoliko vrsta podataka o Dulčiću zjapi po koja praznina, prijeti netočnost. Kaže se, to je poticaj na ispravljanje. Neke od tih netočnosti doživio sam i kao neprestani poticaj na ljutnju kad god sam ih ponovno zapazio, jer su ispravke mogli učiniti već i prijašnji sastavljači podataka. S te nesavjesnosti pravedno je nazvati ih prepisivačima, a tada njihov rad gubi vrijednost.

Prikupljajući podatke o Dulčiću u Splitu (za budući popis njegovih djela), spotakao sam se o prvi mogući, a netočni: kada je rođen. Pišu: jedanaestog i četranaestog kolovoza. Nije bilo teško naći točan dan, jer je sačuvan popis rođenih 1916. godine u Dubrovniku. U njemu je točan dan: jedanaesti kolovoza.³ U nabranjanju izložbi opet netočnost. Dulčić nije mnogo puta izlagao sam, a još manje u društvu s još jednim umjetnikom, pa su te izložbe dragocjene svakom proučavanju. U Splitu je Dulčić sam izlagao samo jedanput.⁴ Stoga je još zanimljiviji od drugih podataka u popisima izložbi bio onaj o zajedničkoj s mladim Aleksandrom Guberinom u Muzeju grada Splita. Podatak je izmišljen. Ta izložba nije imala katalog, pa da su imena pogreškom u tisku nekoga popisa kataloga promijenjena. Izložba je imala samo pozivnicu; najavu otvorenja, prikaz i dvije fotografije izloženih djela u listu »Slobodna Dalmacija«; možda i tiskani plakat, ali to nisam mogao istražiti u Muzeju. U svim tim sačuvanim uspominama na jednu mladenačku izložbu zapisano je ime slikara: Pavao Dulčić.⁵

O Dulčićevim slikama u crkvama napisano je u nas veoma malo, nesustavno i skromne vrijednosti. Ono što je napisano u svijetu ne prosuđujem, jer mi je nedovoljno poznato. Vrijednija i obimnija zapažanja pisali su pjesnici i ljubitelji umjetnosti. Ovo ističući ne umanjujem im zasluga, ali tvrdim da bi u vrednovanju Dulčićevih slika bili djelotvorniji povjesnici umjetnosti. Oni su samo u općim pregledima Dulčićeva slikarstva ostavili tek po koju šturu rečenicu, satkanu od općih pojmova na malo primjera. Društveno značenje slika u Splitu i Zagrebu (a pripremni radovi za njih bili su izloženi od 15. do 31. prosinca 1965. u Salonu Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske u Zagrebu) jedini je i točno vrijednovao Igor Zidić.⁶ Oštro je zamjerio likovnoj kritici šutnju kojom

³ Matična knjiga rođenih (i krštenih u župnoj crkvi sv. Mihajla) u Dubrovniku, redni broj 25. za godinu 1916; upisano ime: Ivan; otac Ante; majka Margarita rođena Miličić.

⁴ Izložba Galerije umjetnina 23. od 25. studenoga do 10. prosinca 1960; bez kataloga; imala je pozivnicu s popisom izloženih slika i plakat.

⁵ (Nepotpisano). Mladi i suvremenost, *Slobodna Dalmacija*, Split, XXIII, 6473, petak 17. prosinca 1965, 5 (Prosvjeta, kultura, umjetnost) [izložba otvorena 17. prosinca 1965; prema pozivnici (grada u Duška Kečkemeta u Splitu) priređivač izložbe je Narodno sveučilište u Splitu].

⁶ Igor Zidić, Slika o kritici, *Telegram*, Zagreb, VII, 300, 28 siječnja 1966, 8 (Likovne umjetnosti).

je prekrila djela u crkvama. Tvrdi da je nezavidan stupanj razvitka te naše kritike, još i više: kritičke svijesti, kad želi šutnjom nanijeti magičnu smrt tim djelima, a ona u susretu s pojedincem postižu javnost kakvu obične slike u ovom vremenu odavno nemaju. Poručuje da će biti lošije bude li i u budućnosti takva kritika. Znam: budućnost nije donijela promjene, a uzrok šutnji ni prije ni poslije nije bila likovna kritika. Svom prikazu sukobljenosti slikara i društva vratio se Igor Zidić opet. Kratki predgovor u katalogu izložbe u Dubrovniku⁷ sav je prožet tim zapažanjima, pa su ona šira od prijašnjih. Upotpunjena su i prikazom sukoba slikara i vjernika. Nema više oštrice ubodene u likovnu kritiku. Pisac sada ističe priznanja koja je slikaru davalo društvo i pokazuje vrata koja su mu otvarale crkve i samostani. Ne namjeravam procjenjivati ni vagati i ne osporavam zapažanja i nabranjanja o nepriznavanju i priznavanju slikara i čovjeka Iva Dulčića. Još uvijek je za to nedovoljno moje znanje i želim ga manjim prikazati da se ne ističem ja koji sam posljednji došao trgati u vinogradu podataka o slikaru. Napisati ću samo jedan zaključak koji mi se svaki put ureže u razmišljanja o Dulčiću, ubode kad god pristupim novom podatku. Sukobi, gdje god ih slikar izazivao, dublji su nego što su do sada opisivani. Priznanja, gdje god ih je primao, plica su nego ih prikazuju i oni koji su ih davali i oni koji ih popisuju. Ni Crkva se ne može opravdati pred sudom vremena jednog desetljeća po završetku životnog i slikarskog puta Dulčićeva, u kojem razdoblju nije u svom znanstvenom i izdavačkom radu vrednovala djelo koje je njeno slikarstvo uvelo u krug svjetskih vrijednosti.

Povijesnoumjetnička znanost nema o Dulčićevim slikama u crkvama (valja reći, usput, ni o drugima) temeljnog pomagala: što je moguće potpunijeg popisa. Pere Dulčić je sastavio Pregled značajnijih umjetničkih djela Ive Dulčića.⁸ U njemu su slike u crkvama pod veoma točnim i zanimljivim naslovom Prostorno slikarstvo. Nije uputno zamjeriti sastavljaču nepotpunost, jer je naslovom istaknuo vrijednosno ograničenje, na koje svatko ima pravo. Nije moguće razabrati načelo vremenskog određivanja nastanka slike, a vjerojatno je to vrijeme slikarova pripremnog rada, pa bi bilo nepravedno prigovarati netočnostima, jer točnost ovisi o načelu. Ne znam ni načelo tog popisa ni vremenski slijed sveukupnog Dulčićevog rada, pa ne smijem izricati sumnje u podatke onoga koji je izbliza pratio slikara. Joakim Gregov samo je prepisao taj popis.⁹

U naše vrijeme nije prenesen podatak o prvoj Dulčićevoj slici za javnos svetom Nikoli Taveliću iz 1939. godine,¹⁰ sve dok nije bila uvrštena u knjigu o našem prvom svecu.¹¹ Ponovno je ostala nezapažena, spome-

⁷ Igor Zidić, Ivo Dulčić [izložba: Ivo Dulčić. Galerija Flora, Dubrovnik, 1. do 3. ožujka 1985, 1—4; predgovor kataloga: strana 1].

⁸ *Murvac*, Brusje, V, 2—3 (11), 1. studenoga 1975, dvije stranice bez broja između strana 12 i 13.

⁹ Joakim Gregov, *Religiozne teme u slikarstvu Iva Dulčića*, Split, 1980, 1—35 (diplomski rad na Teologiji u Splitu, predmet Sakralna umjetnost, ocjenjivač Bernardin Škunca; pisano strojem, primjerak u arhivu Teologije u Splitu).

¹⁰ K. K., *Popularizacija umjetničkih djela o bl. Nikoli Taveliću*, *Hrvatska Straža*, Zagreb, XI, 255, četvrtak 29. listopada 1939, 4—5.

¹¹ Nikola Tavelić prvi hrvatski svetac, Zagreb, 1971, 197.

nuta je jednom u nabranjanju samo dijela Dulčićevih slika tog sveca.¹² Promatrajući je u slijedu ostalih, valja zapaziti odlike Dulčićeva slikarskog načina: prikaz sveca uzdignuta sa zemlje, okružena samo oblacima, izdužena tijela, pogleda zanesena u nebo. Taj će prikaz ostati svojstven Dulčićevu Taveliću i ubuduće: oblaci će postati vatra, vitko tijelo će biti još izduženije, pogled će biti zanesen i kad bude hodao. Mišljenja sam da je slikarev doživljaj svetosti i mučeništva trajao odavno, a da mu je prvi stvaralački dokaz iz vremena prije početka likovnog školovanja.

Dosadašnjem proučavanju promakao je i podatak o postojanju freske Sveti Mihael svladava Lucifera, u udubini iznad vrata na zapadnom pročelju crkve tog sveca u Dubrovniku. Freska je naslikana 1948. godine i uništena 1969, kad je na istom mjestu slikar izradio mozaik istog sadržaja.¹³ Istraživanja arhivske građe možda će otkriti nacrt ili fotografiju prve slike i tako je približiti mogućnosti uspoređivanja s drugima iz tog razdoblja.

Križni put u Košljunu ostao je neistaknut u stvarnom vremenskom slijedu nastajanja Dulčićevih djela u crkvama. Prihvaćam vrijeme slikanja koje bilježi Pere Dulčić: 1957. godinu i četrnaest slika (sada) u Košljunu promatram u stvaralaštvu prije freske u Splitu. Ona je svojom novošću, prvom pojavom takvog slikarstva u našoj vjerničkoj javnosti i kovitlacem potaknutih mišljenja privukla sve proučavatelje i ljubitelje Dulčićevih djela, pa ističu da je bila početak, a ona je nastavak slikanja za crkve (možda, ako je vjerovati sjećanjima Pere Dulčića, i poslije priprema za vitraje u Zagrebu). Usporedba likova Križnog puta s portretima iz istog vremena otkriva u portretima iz Muke izraz ne onovremenih nego najviših likovnih vrijednosti prijašnjeg razdoblja. To su lica stvorena bojom, ona nadvladava obrise, ali izrazi još nisu grčeviti. Boje nisu žarke i tako suprotstavljene, kakve su na istovremenim slikama drugih sadržaja. Slikar je htio u tom djelu za crkvu ostaviti trag svojih prijašnjih dostignuća. U istoj godini (siječanj 1957, prosinac 1957, ožujak 1958) prima rad u Splitu, priprema novu sliku i u nju unosi svoja nova slikarska istraživanja.¹⁴

Kako je uzburkan bio tada njegov duh, razdiran svojim željama, željama naručitelja, očekivanjima uspjeha, strahovima od neuspjeha i nerazumijevanja. Bilo je to doba borbe: vojevale su sile za novu sliku i protiv novoga slikarstva u crkvi. Umjetnik je nudio svoje zamisli, naručitelj tražio po svojim, a vjernička javnost, ona s vlašću i ona bez nje, napadala i bodrila. Sve je nadvladao svojom upornošću i željom za novim fra Stanko Romac, poglavar samostana. Ni slikar nije uspio u svim svojim željama: da je bilo po njegovu zemlja na fresci bila bi poput njegovog plamtećeg Hvara, a ovako je napučena prepoznatljivim narodom. Bilo bi slikarskije da je bilo po slikarevu. U Zagrebu je tih godina Dul-

¹² Josip Ante Soldo, In memoriam Ivi Dulčiću († 2. 3. 1975), *Tavelić*, Šibenik, XV, 1, 1975, treća strana korica.

¹³ Podatak od Luka Bradarića u pismu Župskog ureda sv. Mihajla u Dubrovniku, 24. kolovoza 1986; građa u Galeriji umjetnina.

¹⁴ Podaci iz građe u fra Stanka Romca u Splitu; prikupljam građu za posebni rad o toj slici i posebno zahvaljujem za nju.

čić, možda, potpunije ostvario svoje zamisli Pjesme brata Sunca ili Hvalospjeva, stvorova na vitrajima Franjine (pjesnikove) crkve. Otpor, podignut u Splitu, dok je trajao i širio se, oslabio je. Naručitelj fra Zorislav Lajoš, bio je oduševljeni promicatelj »novog lica Crkve«. Obोजना svjetlost nije toliko izazivala. Dulčićeve slike ranila je drugačija oštrica. Pavao Sušilović, majstor bojenja i spajanja stakala, tada u zagrebačkom Staklu (nekada u Marinkovića) nije imao navike i boje (kakve su poslije imali u rimskoj radionici Giuliani). Zato su Dulčićeva stakla (do kraja 1971. godine) izrađena u zagasitim bojama, različitim od onih koje je slikar predvidio. Ovaj nepotpun opis nastajanja i dovršenja dviju slika iz razdoblja osvajanja crkvenih prostora pokazuje različitost odnosa umjetnika i naručitelja, slikara i pomoćnika. To je bilo klupko niti koji su se odmatale i zaplitale po stazama čitava Dulčićeva života. Razjašnjenje nastajanja i ostvarivanja svih slika može dati samo daljnje istraživanje spisa i sjećanja. Prije toga nije uputno isticati druge primjere, jer su već neki svojim tiskanim radovima pokazali suradnju s Dulčićem.⁴⁵ Istraživanja pisane građe zasigurno će otkriti još umjetnikovih opisa vlastitih djela i pobuda za njih. Primjeri koje znam pokazuju da je on pisao o sebi.⁴⁶

Čitalac, potaknut podacima koje sam mu do sada opisivao, a kao da smo tek u počecima slikanja za crkve, s pravom će očekivati još novih padataka, moje ocjenjivanje likovnih vrijednosti. Ako to očekuje — biti će razočaran. Nisam vidio sva Dulčićeva djela u crkvama i zato nemam pravo dalje razvijati zaključke znajući samo tuđe opise i gledajući samo fotografije. Ovom svom radu želim dati korisniju svrhu: popis slika Iva Dulčića u crkvama.

Dobro je odmah pokazati, bolje nego se poslije opravdavati: ovo nije opis slika. Nema: opis i mjesto potpisa, vremenske odrednice, radionice, natpisa. Nema izmjerene visine i širine slike. Sve se to bilježi vlastitim radom, pa ću možda u budućnosti i ja to učiniti za Dulčića. Sada dajem ono prikupljeno iz tiskane građe i što su mi pisali iz samostana i župnih (i drugih) ureda. Provjeravao sam koliko je bilo moguće, ali znam da će i budući rad, drugih i moj, dati poneki još točniji podatak.

Popis je ograničen na slike u crkvi: građevini u kojoj se obavlja bogoslužje. Nisu ubrojene slike u prostorima drugih vrsta crkvenog života i rada. Razlog ograničenja je olakšica u sadašnjem i budućem radu. Slike u crkvama (osim u Košljunu, Dubrovniku u franjevacu i oltarna u Brusju) mogu ili trajno ostati na istom mjestu, ili biti posebnim načinom premještene neoštećene, ili biti uništene (slici u Budvi poslije potresa 1979. to prijeti). Premještanje i uništenje slika redovito bivaju zapaženi u javnosti. Tako je sudbinu slika lakše pratiti u crkvama nego u ostalim crkvenim prostorima. Popis je raspoređen po mjesnoj pri-

⁴⁵ Stanko Romac (1972), Miho Demović (1975), Josip Marcelić (1975), Ivo Matulić (1975), Ante Miličić (1975), Vjekoslav Šunjić (1983), Vjeko Božo Jarak (1985).

⁴⁶ Split, 1959 (neobjelodanjeni rukopis; građa u fra Stanka Romca); Dubrovnik, Sv. Vlaho, 1972 (u *Bogoslovskoj smotri*, Zagreb, XLV, 4, 1975, 461—462); Essen, 1973 (podaci o slikama iz 1967. i 1973. u *Hrvati u Ruhru*, Zagreb i Essen, 1976, 35—36).

padnosti, a u istom mjestu po vremenu. Vremenska odrednica je objašnjena (u zgradama), a ubrojena je samo ona potvrđena izvorom. Izvore sam označio dvojako. GK je znak za podatak tiskan u listu Glas Koncila (a da rad ne opteretim mnogim bilješkama ne navodim ga bibliografski). Bilješkom su označeni drugi tiskani izvori, navedeni bibliografski. Vremenska odrednica bez znaka ili bilješke oslanja se na podatak iz građe koju su mi slali vlasnici slika. Mjesto slike u crkvi opisano je prema mom sadašnjem znanju. Raspored slika u prostoru (ako su slikane istovremeno) i raspored likova na slikama (gdje god sam to znao) popisan je onako kako gledalac, gledajući svetište, vidi od lijeve do desne svoje strane, počinjući od glavnog pročelja. Broj u opisu znači sliku koja je omeđena svojim okvirom, bez obzira koliko je udaljena od obližnje slike i bez obzira da li je sama slika razdijeljena nekim zadanim okvirom ili ima (da bi sačuvala određeni raspored) naslikane okvire. Osnovno načelo u brojenju slika je njihov cjelovit sadržaj. Ikonografsko nabranje je šire i nazivlje potpunije u ovom popisu nego su ga neke slike imale do sada. Htijući pomoći prepoznavanju dodao sam [u uglatim zgradama] jedan od poznatijih prijašnjih naziva. Ikonografski naziv nije uvijek mogao obuhvatiti bogat sadržaj slike; taj je zabilježen iza riječi: »još sadržaja«. Riječ »znak« nije popraćena opisom, jer su sadržaji znakova veoma različito sastavljeni i za točan opis valja svakoga vidjeti. Među Dulčićevim slikama u crkvama ima mnogo portreta. Portretirao je osobe koje je poznao i slikao portrete po drugim portretima i fotografijama. U ovom popisu nisam nazvao portretima slike svetog Leopolda Mandića (htio sam naznačiti hagiografsko značenje osobe), iako su one portreti slikani po fotografijama. Nisam nazvao portretom sliku Katarine Kotromanić, jer vjerodostojnost nije zajamčena. Svi portreti potvrđeni su izvorom.

POPIS SLIKA IVA DULČIĆA U CRKVAMA

- (1—4) Banja Luka; Sv. Bonaventura (stolna); 1973 (na slici), 25. prosinca 1973 (početak bogoslužja: GK), 22. rujna 1985 (posveta); vitraj; pročelje: (1) Znakovi evanđelista: Marko, Luka, Matej i Ivan [Radosna vijest], svetište: (2) Sveti Bonaventura, (3) Znakovi Euharistije [Pet hljebova i dvije ribe]; (4) Uskrsnuli Krist.
- (5—19) Brusje; Sv. Juraj (župna); 23. travnja 1969 (blagoslov: GK); ulje, platno; glavni oltar: (5) Sveti Juraj ubija zmaja. 1974 (postavljen); mozaik; središnji dio lađe, zapadna strana (sedam odvojenih postaja) i istočna strana (sedam odvojenih postaja): (6—19) Križni put.
- (20) Budva; Sv. Ivan Krstitelj (župna, do 1828. stolna); veljača 1972 (postavljen: GK); mozaik; svetište: (20) Sveti Ivan Krstitelj objavljuje Krista; još sadržaja: znak Duha Svetog, narod u pejažu Budve.
- (21) Čakovec; Sv. Nikola (samostanska i župe Čakovec); 1963;¹⁷ vitraj; svetište, istočni prozor: (21) Portret Nikole Zrinskog;

¹⁷ Pere Dulčić, *Pregled...*, broj 4.

još sadržaja: tri franjevca reda manje braće; [Donator Zrin-
ski].

- (22) Dubrovnik; Sv. Franjo Asiški (samostanska); 13. lipnja 1961 (svečanost postavljenja); ulje, platno; sjeverni zid, pokrajnji oltar (oko udubine s kipom istog sveca); (22) Čuda svetog Antuna Padovanskog: Izbavljenje iz brodoloma, Darovanje kruha. Propovijed, Propovijed o srcu mrtvog škrcu, Propovijed, Ozdravljenje djeteta.
- (23—24) Dubrovnik; Sv. Mihajlo (župna); 1969; mozaik; zapadno pročelje, udubina iznad vrata: (23) Sveti Mihael svladava Luciferu; još sadržaja: znak ribe. 1970; mozaik; zapadni zid, ograda pjevališta: (24) Posljednja večera.
- (25) Dubrovnik; Sv. Obitelj (kapela u samostanu); 11. travnja 1971 (postavljen); mozaik; zapadni zid, svetište: (25) Sveta Obitelj u nazaretskoj kući; još sadržaja: znakovi Muke, unutrašnjost kuhinje i stolarske radionice.
- (26—35) Dubrovnik; Sv. Dominik (samostanska); 30. studenoga do 5. prosinca 1970 (postavljanje), 1. kolovoza 1971 (blagoslov: GK); mozaik; južni zid, pokrajnji oltar (prije sv. Magdalene): (26) Blaženi Augustin Kažotić. 14. ožujka 1972 (postavljeni); crtež rezan u bakru i iskucan (pribijen o drvo), crtež i slova rezani u željezu, intarzija (nasloni za knjigu); svetište: sjeverni ambon: (27) Znak euharistije, (28) Znakovi evanđelista: Ivan, Luka, Marko i Matej, (29) Znak ribe, (30) Znak Muke; još sadržaja: par ključeva [Radosna vijest o Isusu Kristu]; južni ambon: (31) Sedmorokraki svijećnjak, (32) Dekalog, (33) Stablo spoznaje dobra i zla, (34) Golubica Općeg potopa, (35) Kovčeg Zavjeta i Pomirilište; još sadržaja: par lira (glazbala) [Ja sam Gospodin Bog tvoj].
- (36—42) Dubrovnik; Sv. Vlaho (zborna); 2. srpnja 1972 (svečanost postavljenja: GK); vitraj; prozori: sjeverno pročelje: središnji: (36) Znakovi evanđelista: Luka, Ivan, Matej i Marko; istočni: (37) Sveti: Ćiril i Metodije; zapadni: (38) Sveti: Petar i Pavao; lađa: istočni: (39) Početak svečanosti (feste) svetog Vlaha; zapadni: (40) Ophod na svetkovinu svetog Vlaha; svetište: istočni: (41) Riznica crkve svetog Vlaha; zapadni: (42) Himna svetog Vlaha.
- (43—55) Essen; Sv. Marija (samostanska i Hrvatske katoličke župe sv. Marije); 6. siječnja 1967 (posveta); freska; zapadni zid, svetište: (43) Uznesenje blažene Djevice Marije (dio ikonografije i od Bezgrešnog Začeca); još sadržaja: narod u narodnim nošnjama, među narodom (u nošnjama svog rodnog kraja): portret Joze Kljakovića, portret Franje Lodete [Rajska Djevo Kraljice Hrvata]; sjeverni zid: (44) Križni put; vitraj; prozori: južni zid: (45) Portret Ivana Merza, (46) Blažena Ozana Kotorska, (47) Sveti Leopold Mandić, (48) Katarina Kotromanić; još sadržaja: revers dukata kralja Stjepana Tomaševića (u štitu grba Kotromanića netočno naslikan broj i raspored ljljiana), Dobri Pastir iz Zenice; (49) Portret Josipa Langa;

- još sadržaja: grb grada Zagreba, Višeslavova krstionica; sjeverni zid: (50) Portret Alojzija Stepinca; još sadržaja: trnov vijenac, povijesni hrvatski grb; istočni zid: (51) Sveti Nikola Tavelić, (52) Blaženi Augustin Kažotić, (53) Blaženi Marko Križevčanin, (54) Portret Josipa Stadlera. 13. svibnja 1973 (svečanost postavljenja); mozaik; sjeverni zid, udubina sa svetohraništem: (55) Znakovi Euharistije.
- (56—57) Guča Gora; Sv. Franjo Asiški (samostanska i župe Guča Gora); 1972; mozaik; pokrajnja lađa, oltar: (56) Krist ozdravlja slijepca; freska; pokrajnja lađa, oltar: (57) Polaganje u grob.
- (58—71) Košljun; Navještenje blažene Djevice Marije (samostanska); 10. srpnja 1961 (postavljen), 20. kolovoza 1961 (blagoslov); ulje, platno; (58—71) Križni put.
- (72—75) Kotor Varoš; Rođenje blažene Djevice Marije (župna); 23. ožujka 1974 (blagoslov); mozaik; (72—75) Križni put.
- (76—80) Kreševo; Uznesenje blažene Djevice Marije (nekada Sv. Katarina Aleksandrijska; samostanska i župe Kreševo); 1. do 8. travnja 1974 (postavljenje); mozaik; pročelje, udubine iznad vrata: (76) Sveti Nikola Tavelić, (77) Propovijed svetog Franje Asiškog pticama, (78) Krunidba Bogorodice, (79) Mistične zaručke svete Katarine Aleksandrijske, (80) Sveti Leopold Mandić; još sadržaja: dječak uz sveca je autoportret u djetinjstvu.
- (81—84) Podmilačje; Sv. Ivan Krstitelj (župna); 1974;¹⁸ mozaik; zapadni transept, zapadni zid: (81) Posljednja večera; 1975 (na slici); vitraj zapadni transept, prozori: (82) Kristovo rođenje, (83) Uskrsnuli Krist se ukazuje apostolima, (84) Raspelo [Veliki petak].
- (85—90) Postranje; Uznesenje blažene Djevice Marije (župna); 1974 (na svakoj slici); vitraj; prozori: južno pročelje, iznad vrata: (85) Znakovi Euharistije (kalež, hostija, dvije ptice); zapadni zid, lađa: (86) Sveti Mihael svladava Lucifera, (87) Sveti Vlaho; svetište: (88) Znakovi Euharistije (dvije ribe i pet kruhova); istočni zid, svetište: (89) Znak Euharistije (grozd grožđa); još sadržaja: Alfa i Omega; lađa: (90) Sveti Antun Padovanski [na svakoj slici: Dar braće Miloslavić].
- (91—105) Sarajevo; Sv. Antun Padovanski (samostanska); 22. prosinca 1969;¹⁹ vitraj; prozori: svetište: (91) Kristovo navještenje, (92) Kristovo rođenje, (93) Raspelo, (94) Kristovo uskrsnuće, (95) Kristovo uzašašće. 1971; vitraj; prozori: pokrajnje lađe: Stvaranje svijeta (Knjiga Postanka 1, 1—27. 3, 6): sjeverni: (96) Nebo i Zemlja, (97) Duh Božji, (98) Svjetlost, (99) Nebo, kopno i more; južni: (100) Zelenilo, (101) Svjetlila, (102) Ribe, (103) Ptice i kopnene životinje, (104) Adam i Eva uz Stablo spoznaje

¹⁸ Slavko Ante Kovačić, Podmilačko svetište i župa. Podmilačje, Zagreb, 1979, 28.

¹⁹ Srećko Džaja, U metropoli Bosne — vrhunsko Dulčićevo djelo?, *Svesci*, Zagreb, 16, studeni—prosinac 1969, 76—77 (Riječ i oblik).

- dobra i zla (Prvi grijeh). 1971; freska; južna lađa, oltar: (105) Sveti Ivan Zlatousti; još sadržaja: znak Euharistije, znak ribe.
- (106) Split; Gospa od Zdravlja / Prikazanje blažene Djevice Marije (samostanska i tada župe Krista Kralja); 1. listopada 1959 (blagoslov);²⁰ freska; sjeverni zid, svetište: (106) Krist Kralj svega stvorenja, sveci: Ćiril i Metodije, Nikola Tavelić, blaženi Marko Križevčanin i znakovi evanđelista: Ivan, Luka, Matej i Marko [Krist Kralj]; još sadržaja: narod u narodnim nošnjama, franjevci reda manje braće; željezna ograda ispred slike.
- (107—108) Split; Nadbiskupsko-svećenička kuća, velika kućna kapela; 22. studenoga 1969;²¹ mozaik; sjeverni zid, svetište: (107) Sveci: Arnir, Venancije, Dujam i Tito [Vjerovjesnici splitske nadbiskupije]; još sadržaja: znak ribe, znak sadašnjega nadbiskupa 1971 (na slici); vitraj; prozor: zapadni zid, svetište: (108) Pashalno janje.
- (109—110) Split; Sv. Josip (samostanska i župe sv. Obitelji); 1974 (na slikama), 19. ožujka 1975 (blagoslov: GK); vitraj; otvor u zapadnom zidu, svetište: (109) Sveta Obitelj; još sadržaja: znakovi Muke oko dječaka Krista, ljudske obitelji, dva portreta Stjepana Sorića (u razgovoru s obitelji i okružena djecom); lice svetog Josipa je portret Joze Dujmića; dio vitraja: lomljeno staklo u boji povezano armiranim betonom (dules): (110) Znakovi Euharistije.
- (111—126) Zagreb; Sv. Franjo Asiški (samostanska); 11. lipnja 1964 (postavljen posljednji); vitraj; prozori: Pjesma brata Sunca ili Hvalospjev stvorova (spjevao sveti Franjo Asiški u jesen 1225; natpisi u prijevodu Dionizija Andrašeca²²): zapadno pročelje: (111) Hvalospjev; sjeverni zid, lađa: (112) Kopnene životinje, (113) Morske životinje, (114) Neživa bića, (115) Stvorenja, (116) Plodovi zemlje, (117) Stvorenja, (118) Majka Zemlja, istočni zid, svetište: (119) Sestre Zvijezde, (120) Brat Sunce, (121) Brat Mjesec; južni zid, lađa: (122) Zrak i Oblaci, (123) Sestra Voda, (124) Brat Oganj, (125) Brat Vjetar, (126) Preminuće svetog Franje Asiškog (Sestra tjelesna Smrt).
- (127—129) Zagreb; Gospa Lurdska (samostanska kapela, namijenjena javnosti; okupljaju se i Brušani nastanjeni u Zagrebu); 1970 (na slici); vitraj; prozori: zapadni zid: (127) Portret Ante Antića, (128) Sveti Nikola Tavelić, (129) Sveti Leopold Mandić.
- (130) Zagreb; Gospa Lurdska (samostanska i župe Majke Božje Lurdske); 11. veljače 1973 (blagoslov);²³ lomljeno staklo u boji povezano armiranim betonom (dules); predvorje, otvor u zapadnom zidu, donji dio: (130) Bijeg u Egipat; još sadržaja:

²⁰ Stanko Romac, Fresko-slika u crkvi Gospe od Zdravlja Split—Dobri, Split, 1959, 1—16.

²¹ (Nepotpisano) Izvještaj o proslavi obnove splitske metropolije, *Vjesnik nadbiskupije splitsko-makarske*, Split, XVI, 5, rujan—prosinac 1969, 11.

²² *Serafsko cvijeće*, Zagreb, 1936, 351—352 (prema prijevodu Ciprijana Lisice iz 1927, konačna redakcija: Petar Grgec).

crkva sv. Donata u Zadru, crkva sv. Križa u Ninu, Branimirov natpis iz Šopota, Bašćanska ploča, Trpimirov natpis iz Rižinica.

Popis upotpunjuje nekoliko kazala. U njima je građa svrstana po načelima ikonografije, naručitelja i slike. U nekim kazalima uputnica je broj, a u drugima mjesto. U ikonografskom razvrstavanju primijenio sam strogo hagiografsko načelo podjele.²⁴ Hagiografska oznaka je sadašnja, a ne kakva je bila u vrijeme slikanja.

Ikonografija

Hagiografski sadržaj

Bog Otac: događaji Starog zavjeta: Stvaranje svijeta 96—104; Stablo spoznaje dobra i zla 33; Prvi grijeh 104; Golubica Općeg potopa 34; Pashalno janje 108; Dekalog 32; Kovčeg Zavjeta (Saveza) i Pomirilište 35; Sedmerokraki svijećnjak 31. *Krist*: Navještenje 91; Rođenje 82, 92; Bijeg u Egipat 130; Sveta Obitelj: — likovi 109, — u nazaretskoj kući 25; čuda: Ozdravljenje slijepca 56; Posljednja večera 24, 81; Križni put 6—19, 44, 58—71, 72—75; Raspelo 84, 93; Polaganje u grob 57; Uskrsnuće 94, — uskrsnuli 4, — uskrsnuli se ukazuje apostolima 83; Uzašašće 95; Kralj svega stvorenja 106; znak Alfa i Omega 89; znak ribe 23, 29, 105, 107; znak Euharistije 89, znakovi Euharistije 3, 27, 55, 85, 88, 105, 110; znak Muke 30, znakovi Muke 25, 109. *Duh Sveti*: Duh Božji 97; znak Duha Svetog 20. *Blažena Djevica Marija (Bogorodica)*: Uznesenje (i dio Bezgrešnog Začeca) 43; Krunidba 78. *Sveti Ivan Krstitelj*: — objavljuje Krista 20. *Apostoli i evanđelisti*: Petar 38; Pavao 38; znakovi evanđelista: Marko, Luka, Matej i Ivan 1; Ivan, Luka, Marko i Matej 28; Luka, Ivan, Matej i Marko 36; Ivan, Luka, Matej i Marko 106. *Sveti i blaženi opće Crkve*: (sveti) Antun Padovanski: — lik s Djetetom 90, — lik propovjednika 22 (dva puta); čuda: Propovijed o srcu mrtvog škrcu 22; Ozdravljenje djeteta 22; (zagovor): Izbavljenje iz brodoloma 22; Darovanje kruha 22. Blaž (u Dubrovniku: Vlaho) 87. Bonaventura 2. Ćiril 37, 106. Franjo Asiški: Preminuće 126; čuda: Propovijed pticama 77. Ivan Zlatousti 105. Juraj: — ubija zmaja 5. Katarina Aleksandrijska: (viđenje): Mistične zaruke 79. Leopold Mandić (službeno: Leopold iz Herceg-Novog): 47, 80, 129. Metodije: 37, 106. Mihael: — svladava Lucifera 23, 86. Nikola Tavelić 51, 76, 106, 128. (blaženi) Augustin Kažotić 26, 52. Marko Križevčanin 53, 106. Ozana Kotorska 46. *Sveti mjesne Crkve*: Arnir 107. Dujam 107. Tito 107. Venancije 107.

Nehagiografski sadržaj

— u š t o v a n j u:

Katarina Kotromanić 48. (portreti) Ante Antić 127. Josip Lang 49. Ivan Merz 45. Stjepan Sorić 109 (dva portreta). Josip Stadler 54. Alojzije Stepinac 50.

²³ Josip Ante Soldo, Ljetopis samostana i crkve Majke Božje Lurdske, *Majka Božja Lurdska u Zagrebu*, Zagreb, 1982, 49—50.

²⁴ Čitatelj će najbolje upoznati načela, podjele (biskupijskih postupaka ima sada više), izbor bibliografije i kalendar u radu: Hrvatinić Gabrijel Jurišić, Naši domaći sveci Prilog hrvatskoj hagiografiji, *Bogoslovska smotra*, Zagreb, LV, 1—2, 1985. 169—195.

— ostali:

Likovi: autoportret (u liku dječaka) 80; portreti: Jozo Dujmić (u liku sv. Josipa) 109; Joza Kljaković 43; Franjo Lodeta 43; Nikola Zrinski 21; narod u narodnim nošnjama 43, 106; narod u pejzažu Budve 20; obitelji 109; franjevci Reda manje braće 21 (tri), 106; (događaji): Početak svečanosti (feste) svetog Vlaha u Dubrovniku 39; Ophod na svetkovinu svetog Vlaha u Dubrovniku 40.

Pjesnički sadržaji: Pjesma brata Sunca ili Hvalospjev stvorova 111—126; Himna svetog Vlaha 42. *Stvari*: Dobri Pastir iz Zenice 48; crkva sv. Donata u Zadru 130; Višeslavova krstionica 49; Trpimirov natpis iz Rižnica 130; Branimirov natpis iz Šopota 130; crkva sv. Križa u Ninu 130; Bašćanska ploča 130; Riznica crkve sv. Vlaha u Dubrovniku 41; revers dukata kralja Stjepana Tomaševića (pogrešno slikan) 48, grb grada Zagreba 49, povijesni hrvatski grb 50. *Znakovi*: lire (glazbala: Stari zavjet) 35; ključevi (Novi zavjet) 30; kuhinja i stolarska radionica (nazaretska kuća) 25; znakovi nadbiskupske službe 50, 107. *Uporabni predmet*: ograda pred slikom 106.

Naručitelji

Biskupije: Split (107—108), Banja Luka (1—4). *Župe*: Brusje (5—19), Budva (20), Dubrovnik (23—24), Kotor Varoš (72—75), Podmilačje (81—84), Postranje (darovatelj poznat; 85—90). *Zborna*: Dubrovnik (36—42). *Samostani i župe*: Čakovec (21), Essen (43—55), Guča Gora (56—57), Kreševo (76—80), Split (106, 109—110), Zagreb (127—130). *Samostani*: Dubrovnik (22, 25, 26—35), Košljun (58—71), Sarajevo (91—105), Zagreb (111—126).

Redovi: Dominikanci: Dubrovnik. Franjevci, manja braća: Bosna Srebrena sv. Križa: Guča Gora, Kotor Varoš, Kreševo, Podmilačje, Sarajevo. Sv. Jeronima: Dubrovnik, Košljun. Presvetog Otkupitelja: Split, Zagreb. Hrvatska sv. Ćirila i Metoda: Čakovec, Zagreb (Sv. Franjo Asiški). Franjevci trećoreci: Split (Sv. Josip).

Kongregacije: Služavke Malog Isusa: Dubrovnik, Essen.

Crkvene pokrajine:

— u Jugoslaviji:

Nadbiskupija zagrebačka: Čakovec, Zagreb (Sv. Franjo Asiški, Gospa Lurdska). Biskupija krčka: Košljun. Nadbiskupija vrhbosanska: Guča Gora, Kreševo, Podmilačje, Sarajevo; Biskupija banjalučka: Banja Luka, Kotor Varoš. Nadbiskupija splitsko-makarska: Split (Gospa od Zdravlja, nadbiskupska kapela, Sv. Josip); Biskupija hvarska: Brusje; Biskupija dubrovačka: Dubrovnik (Sv. Franjo Asiški, Sv. Mihajlo, Sv. Obitelj, Sv. Dominik, Sv. Vlahe), Postranje; Biskupija kotorska: Budva.

— u Njemačkoj:

Biskupija esenska: Essen.

Crkve kao građevine

— građene prije:

Brusje, Budva, Čakovec, Dubrovnik (Sv. Franjo Asiški, Sv. Mihajlo, Sv. Dominik, Sv. Vlaho), Košljun, Kotor Varoš (namjera je slike prenijeti u novogradnju), Podmilačje, Postranje, Sarajevo, Split (Gospa od Zdravlja), Zagreb (Sv. Franjo Asiški, kapela Gospe Lurdske).

— novogradnje:

Banja Luka, Dubrovnik (Sv. Obitelj), Essen, Guča Gora (obnovljena 1945), Kreševo, Split (nadbiskupska kapela u novouređenom prostoru, Sv. Josip), Zagreb (Gospa Lurdska).

Ovaj popis pokazuje gdje je sve u prije građenom prostoru slikar morao podrediti svoju sliku prostoru i njome ukloniti prijašnji sadržaj na istom mjestu; pokazuje i gdje je sve u novo građenom ili uređenom prostoru slikar morao podrediti svoju sliku prostoru, ali nije morao uklanjati i prijašnji sadržaj. Spominjanje prijašnjeg sadržaja ne znači i njegovu vrednovanje, jer to valja posebno raspraviti (iako je, sudeći po sadašnjem znanju, sve prijašnje bilo s likovnog gledišta manje vrijedno ili bez vrijednosti).

Slike

— Po vremenskoj odrednici (ako je u popisu više podataka, ovdje je ubrojen onaj na slici, podaci bez mjeseca stavljeni su na kraj svake godine):

1959: 106; 1961: 22, 58—71; 1963: 21; 1964: 111—126; 1967: 43—54; 1969: 91—95, 107, 5, 23; 1970: 26, 24, 127—129; 1971: 25, 96—104, 105, 108; 1972: 20, 27—35, 36—42, 56—57; 1973: 130, 55, 1—4; 1974: 72—75, 76—80, 6—19, 109—110, 81, 85—90; 1975 (posmrtno, ali točno po predradnjama i nacrtima): 82—84.

— Po vrstama slikarskog rada (izvodilac je više ili manje utjecao na ostvarenje slikareve zamisli):

ulje, platno: 5, 22, 58—71. *freska*: 43, 44, 57, 105, 106 (boje iz Njemačke i Italije). *mozaik* (uvijek stakleni, iz Murana): 6—20, 23—26, 55—56, 72—81, 107. *vitraj*: 1—4, 21, 36—42, 45—54, 82—104, 108—109, 111—129; *lomljeno staklo u boji povezano armiranim betonom (dules)*: 110, 130 [izvodilac staklarskog rada: Pavao Sušilović (Staklo, Zagreb)]: 21, 36—38, 82—84, 96—104, 108, 111—129; *Vetrate d'arte Giuliani, Roma*: 1—4, 39—42, 85—90, 109—110, 130; *radionica u Saveznoj Republici Njemačkoj*: 91—95; *vjerojatno radionica u Njemačkoj*: 45—54]. *crtež rezan u bakru i iskucan*. *te prebijen o drvo*: 27—29, 31—34; *crtež i slova od željeza, intarzija*: 30, 35 (izvodilac kovinarskog rada: Nikša Gunjina, Dubrovnik; izvodilac stolarskog rada: Ivo Uroš, Dubrovnik).

SOME NOTES CONCERNING THE CURCH PAINTINGS OF IVO DULČIĆ

Summary

Painter Ivo Dulčić (Dubrovnik, 1916 — Zagreb, 1975) was the first modern Croatian painter to work for churches (1957). Possessing an extraordinary gift for colour, he was also renowned for his expressive faces and figures, a feature virtually unknown in the painting of religious subjects before him. That is why his works for churches often produced controversies, but none did so more than the vast fresco »Christ, the King, with the Saints, the Symbols of Evangelists and the People«, done for the church of Our Lady of Health, at Split (1959).

The author of this essay brings some new remarks concerning the very beginnings of Dulčić's work on hagiographic subjects, which had been missed by other art historians writing on this subject. Also, it is for the first time that an author makes a list of Dulčić's works for churches, which may be seen in Croatia and Bosnia, as well as in the Croatian church at Essen. They are 130 in all: oils, murals, mosaics and stained-glass windows. The list is topographic and is accompanied by the appertaining iconographic and technical index.